

УДК 347.965.43

Н. В. Волкова

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПОНЯТТЯ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Стаття 59 Конституції України встановлює, що кожен має право на правову допомогу. ЦПК України відтворює вказану конституційну норму та передбачає, що особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом (ст. 12).

Серед вітчизняних і російських фахівців дослідженням представництва в цивільному процесі займалися С. В. Васильєв, Д. Д. Луспенник, І. А. Павлунік, Я. А. Розенберг, В. І. Тертишніков, Ю. С. Червоний, С. Я. Фурса та інші вчені, що зробили значний внесок у дослідження даного питання. Однак до теперішнього часу немає єдиної точки зору щодо визначення поняття представництва, мети та завдання представництва у цивільному процесі.

Основною метою та завданням даної статті є виявлення, постановка та вирішення проблем щодо визначення поняття представництва, мети та завдання представництва в цивільному процесі, співвідношення процесуального представництва та цивільно-правового представництва, а також підстави виникнення представництва у цивільному процесі виходячи із досягнень науки цивільного процесуального права.

У зв'язку із відсутністю у нормах ЦПК України чіткого визначення поняття представництва у цивільному процесі, існує кілька підходів до розуміння представництва.

Так, наприклад, С. Я. Фурса вважає, що «цивільне процесуальне (судове) представництво — це правовідносини, в силу яких одна особа (представник) виконує на підставі повноваження, яке надане йому законом, статутом, положенням чи договором, процесуальні дії у цивільному судочинстві в інтересах іншої особи (довірителя), які спрямовані на захист порушених, оспорюваних та невизнаних прав та інтересів іншої особи, державних чи суспільних інтересів, у результаті чого у представника виникає комплекс процесуальних прав та обов'язків» [1, 178–179].

Таку ж точку зору підтримує В. І. Тертишніков та зазначає, що «процесуальне представництво — це правовідносини, в яких одна особа (представник) здійснює у суді процесуальні дії від імені та в інтересах іншої особи (представляемого)» [2, 83].

С. В. Васильєв вважає, що «цивільне процесуальне представництво — це врегульована нормами ЦПК України форма надання правової допомоги однією особою (представник) іншій особі (особа, яку представляють, у формі здійснення процесуальних дій представником від імені і в інтересах особи, яку представляє, в межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи» [3, 74–75].

Інші вчені розглядають представництво через процесуальну діяльність як вчинення у цивільному процесі однією особою (представником) в межах наданих їй повноважень юридичних дій від імені та в інтересах іншої особи з метою захисту її прав та законних інтересів та (або) реалізації її процесуальних прав та обов'язків [4, 6].

Ю. С. Червоний вважав, що «представництво в цивільному процесі — це процесуальна діяльність особи (представника) на підставі наявних у неї повноважень, що породжує цивільні процесуальні правовідносини між представником і судом, спрямована на охорону, захист суб'єктивних прав та інтересів особи, яку представляють, сприяє суду в повному та об'єктивному з'ясуванні обставин справи, у винесенні законного та обґрунтованого рішення» [5, 108].

Слід зазначити, що процесуальна діяльність не може вважатись ключовою ознакою процесуального представництва, зважаючи на те, що в ньому взаємодіє ціла низка як процесуальних, так і матеріальних прав і обов'язків, які мають здійснювати довіритель та представник. Процесуальне представництво слід розглядати як самостійний правовий інститут, який включає систему правових норм, покликаних регламентувати відносини, що виникають між довірительцем та представником у процесі здійснення останнім юридично значимих дій, спрямованих на реалізацію та захист прав та законних інтересів довірителя [6, 201].

За викладених обставин вважаємо необхідним підтримати позиції тих вчених-процесуалістів, які зазначають, що представництво у цивільному процесі — це правовідносини, на підставі яких представник здійснює процесуальні дії від імені та в інтересах особи, яка бере участь у справі, з метою захисту її прав, свобод та інтересів [7, 107–108].

Цивільне процесуальне представництво виникає на підставі юридичних фактів, в силу яких одна особа стає представником іншої. Ці юридичні факти досить різноманітні.

Підставами виникнення процесуального представництва слід вважати:

1. Волевиявлення довірителя та представника, відображене у договорі. Якщо особа, яку представляють, є дієздатною, то представництво у суді може виникнути тільки за наявності волевиявлення з боку цієї особи про ведення справи через представника, а з іншого боку, — згоди представника представляти інтереси цієї особи в суді.

2. Юридичні факти, вказані у законі (наявність родинних зв'язків). Оскільки недієздатні та обмежено дієздатні особи, які не можуть особисто вести свої справи в суді та не можуть за власним волевиявленням обирати собі представника, то в даному випадку законодавство визначає представника.

3. Адміністративний акт (призначення опікуном). Юридичною підставою виникнення представництва у цивільному процесі може бути рішення суду або акт органу опіки і піклування про призначення опікуна чи піклувальника (ст. ст. 60, 61 ЦК України).

4. Акт уповноваженого органу юридичної особи, відповідно до якого певній особі дозволяється діяти як представнику.

Необхідно зазначити, що процесуальне представництво — самостійний інститут та його необхідно відрізнити від інших правових інститутів. Так, досить часто процесуальне представництво порівнюють із цивільним представництвом. Однак інститут процесуального представництва відрізняється від представництва у цивільному праві за поняттям представництва, за змістом правовідносин представництва, за суб'єктами, які можуть бути представниками, за наслідками дій, які вчиняються представником тощо.

Так, наприклад, представництво по цивільному праву може бути в будь-яких правочинах, а по процесуальному — тільки в суді; при цивільному представництві в юридичній дії бере участь тільки представник, а у процесі поряд із представником може брати участь і особа, яку представляють відповідно до ч. 2 ст. 38 ЦПК України. Ряд авторів звертає увагу і на істотну відмінність цивільного процесуального представництва від представництва в цивільному праві за способом визначення повноважень представників. У цивільному праві об'єм повноважень представника (за винятком випадків представництва недієздатних осіб) визначає довіритель при видачі довіреності. При цьому об'єм вказаних повноважень, як правило, повинен бути точно обумовлений виданою представникові довіреністю. Повноваження ж представника в цивільному процесі встановлені законом і не залежать від волі того, кого представляють. На підставі довіреності, в цивільному процесі представник вже згідно з законом набуває повноважень на здійснення всіх процесуальних дій (за винятком оскарження судових ухвал). Однак довіритель може обмежити представника повноваженнями, що передбачені ст. 31 ЦПК України, та зазначити про це в довіреності.

Також особливістю представництва у цивільному процесі, що відрізняє його від цивільно-правового представництва, є допустимість подвійного представництва, тобто одночасної участі у процесі двох представників однієї особи, що бере участь у справі.

В літературі не існує єдиної точки зору щодо мети та завдань представництва у цивільному процесі. Так, Д. М. Чечот вважає, що метою судового представництва є: а) захист в суді інтересів сторін та третіх осіб в тих випадках, коли сторона чи третя особа позбавлені можливості особисто вести справу; б) захист інтересів сторін та допомога сторонам і третім особам в тих випадках, коли вони за цією допомогою і захистом спеціально звертаються до представника; в) допомога суду в здійсненні правосуддя у цивільних справах [8, 189–190].

В. І. Тertiшніков вважає, що значення судового представництва визначається його двома головними цілями. По-перше, це надання юридичної допомоги громадянам і організаціям при розгляді та вирішенні цивільних справ у суді. Юридична допомога в Україні доступна для будь-кого, хто її потребує, завдяки широкій мережі юридичних консультацій, ліцензійній діяльності та порівняно невисокій оплаті за послуги адвоката. По-друге, це надання допомоги суду у встановленні дійсних прав і обов'язків сторін і інших осіб, що беруть участь у справі [2, 82].

Я. А. Розенберг зазначає, що перед процесуальними представниками стоять такі завдання: а) здійснення від імені і в інтересах особи, яку вони представляють, процесуальних дій; б) надання кваліфікованої допомоги особі, яку вони представляють, при здійсненні процесуальних дій; в) сприяння здійсненню правосуддя у цивільних справах [9, 51].

С. В. Васильєв виділяє такі завдання процесуального представництва: 1) правове регулювання механізму реалізації права суб'єктів представництва у суді; 2) правове регулювання процесуальних правовідносин представництва між судом і представником; 3) правове регулювання механізму реалізації проголошених Конституцією України прав на судовий захист і на отримання кваліфікованої юридичної допомоги [3, 75].

На відміну від інших В. В. Комаров стверджує, що метою процесуального представництва є лише надання правової допомоги особі для забезпечення найбільш повного захисту її прав, свобод та інтересів. При цьому досягнення вказаної мети є основним та єдиним завданням цього інституту. Виділення для представника такої цілі (завдання), як надання допомоги суду чи сприяння суду у здійсненні правосуддя, є помилковим. Оскільки сприяння суду в здійсненні правосуддя можуть здійснювати лише юридично незаінтересовані особи, до яких згідно зі ст. 47 ЦПК України відносяться секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, перекладач, спеціаліст, особа, яка надає правову допомогу [10, 745-746].

На наш погляд, метою процесуального представництва є: захист та охорона прав, свобод та інтересів осіб, які беруть участь у справі; надання правової допомоги. Відповідно до ст. 56 ЦПК України правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги. А реалізація вище зазначеної мети і є завданням представництва у цивільному процесі.

Підбиваючи підсумки, хотілось б наголосити, що зазначений вище перелік проблемних питань не є вичерпним. Слід констатувати низку суттєвих проблем щодо представництва у цивільному процесі, що потребують подальшого дослідження.

Література

1. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2006.
2. Тертишніков В. І. Цивільний процес України (лекції) : навч.-практ. посіб. / В. І. Тертишніков. — Х. : Від. ФО-П Вапнярчук Н. М., 2009. — 320 с.
3. Васильєв С. В. Цивільний процес України : навч. посіб. / С. В. Васильєв. — Х. : Еспада, 2009. — 456 с.
4. Павлуник І. А. Представництво в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. А. Павлуник. — К., 2002. — 20 с.
5. Цивільний процес України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2007. — 392 с.
6. Цивільний процес України. Академічний курс / за ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2009. — 848 с.
7. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях) : коментарії, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспеняк. — Х. : Харків юридичний, 2008. — 708 с. — (Серія «Судова практика»).

8. Чечот Д. М. Избранные труды по гражданскому процессу / Д. М. Чечот. — С.Пб. : Изд. дом С.-Петерб. гос. ун-та, изд-во юрид. фак. С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. — 616 с.
9. Розенберг Я. А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже / Я. А. Розенберг. — Рига, 1981.
10. Проблеми торії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишников, В. В. Баранкова [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Комарова. — Х. : Харків юридичний, 2008. — 928 с.

Анотація

Волкова Н. В. Представництво в цивільному процесі: поняття, мета та завдання. — Стаття. У статті висвітлюється питання визначення поняття представництва, мети та завдання представництва у цивільному процесі, співвідношення процесуального представництва та цивільно-правового представництва, а також підстави виникнення представництва у цивільному процесі. *Ключові слова:* представництво в цивільному процесі, правова допомога, представник, адвокат, цивільний процес.

Аннотация

Волкова Н. В. Представительство в гражданском процессе: понятие, цель и задачи. — Статья. В статье освещаются вопросы определения понятия представительства, целей и задач представительства в гражданском процессе, соотношение процессуального представительства и гражданско-правового представительства, а также основания возникновения представительства в гражданском процессе. *Ключевые слова:* представительство в гражданском процессе, правовая помощь, представитель, адвокат, гражданский процесс.

Summary

Volkova N. V. Representation in Civil Proceedings: Concept, Aim and Objectives. — Article. The article highlights the issues of the essence of representation, goals and objectives of representation in civil proceedings, the correlation between procedural representation and civil legal representation, and also the grounds of appearance of representation in the civil proceedings. *Keywords:* representation in civil proceedings, legal aid, representative, lawyer, civil procedure.

УДК 340.6

О. М. Соломахіна

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТІВ, ПРАЦЮЮЧИХ У ДЕРЖАВНИХ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВАХ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства.

Судова експертиза — це специфічний різновид експертиз, що має особливий статус.

Вона є дослідженням, заснованим на використанні спеціальних знань. Однак це дослідження, засноване на використанні спеціальних знань, може називатися судовою експертизою, оскільки такі експертизи здійснюються у ході